

МАЈУШНОСТ И ВЕЛИЧИНА ЈЕДНЕ КРИТИКЕ

Одговор на приказ књиге др Врета Круљ — Новац и новчане обавезе у унутрашњем и међународном праву”.

Реч је о критици коју је у овом часопису (број 1—2/1975) објавио проф. *Vjekoslav Meichsner* на моју књигу: „Новац и новчане обавезе у унутрашњем и међународном праву” (Београд, 1973).

У ствари критика проф. *Meichsnera* је била готово искључиво усмерена на први — уводни део моје књиге који носи наслов „Правно дефинисање новца” и који обухвата свега 43 странице од укупно 241 странице колико их садржи цела књига, док примедба на њене остале далеко важније делове ⁽¹⁾, као што ћемо видети, или уопште нема или су по својем обиму и садржини безначајне.

С обзиром на ту чињеницу и пошто проф. *Meichsner* није сматрао за потребно, као што је уобичајено, да изложи укратко садржину првог дела моје књиге који је био предмет његове критике, присиљен сам да то учиним ја, како би читалац могао да схвати о каквим је примедбама.

I

1) Први део моје књиге под насловом „Правно дефинисање новца” садржи три главе: Основне особине и функције новца (I); Релевантна економска и монетарна дата за правно дефинисање новца (II) и Новац као правни феномен (III).

У првој глави је изложено како се основне економске функције (општа мера вредности, прометно средство, конзервација (резервоар вредности) новца изражавају на правном плану (инструменти вредновања, законско средство плаћања, предмет својине (стварних права); у другој глави се расправља о „новчаној јединици мере” и излаже како се та јединица преобразила од тежишне јединице мере у имажинарну (идеалну), што је претходило установљењу модерних новчаних система који су се оформили током 18. и 19. века у процесу развоја и стабилизације капиталистичког друштва (златно важење, важење златних полуга, важење златних девица) и, затим, износи како и зашто су ти системи еволуирали у правцу усвајања папирног — неконвертибилног новца да би се на крају изложило какав је статус валуте земаља — чланица Међународног монетарног фонда и валута новчаних система источноевропских социјалистичких земаља (фиктивни платни паритет); у трећој глави је реч о „Новцу као правном феномену”. Ту су, најпре, изложене и критички размотрене: металистичка доктрина, државна (номиналистичка) теорија новца и психо-социолошка концепција и, затим, учињен покушај правног дефинисања новца у савременом друштву на бази његове анализе као „атрибута суверене власти”, као „ствари *sui generis*” и као „куповне и платежне моћи”.

На основи те анализе је дефинисан новац као „материјални предмет (телесна покретна ствар) чија супстанца може, али не мора имати, сопствену вредност, на којем је означена новчана (рачунска) јединица, у којој ће се изражавати вредност (цена) роба и услуга, који, био сам по себи или јемством друштва организованог у форми државе има извесну неодређену (варијабилну) и неиздиференцирану куповну моћ — материјални предмет који по одлуци врховне (суверене) власти (*de iure* или *de facto*) има да служи као опште прометно средство на територији где се врши та врховна власт”. То би, у најкраћим цртама, била садр-

(1) То су: Начело монетарног номинализма (II); Антиноминализам — валоризам (III); Девизна ограничења и међународно приватно право (IV) и међународне новчане обавезе и плаћања (V).

жина првог дела књиге на који су биле усмерене „отровне“ стреле критике проф. *Meichsnera*.

А. Проф. *Meichsner*, у вези са мојом горњом правном дефиницијом новца каже „да се она у основи слаже са дефиницијом Ф. А. Ман (*F. A. Mann-a*)“ (стр. 223 приказа (што се не може узети као тачно), ⁽²⁾ али да „неки закључци“ које ја одатле извучим „нису тачни“.

Тако, према проф. *Meichsneru*, на самом новцу не мора да буде, као што ја тврдим, „означена новчана (рачунска) јединица у којој ће се израчунавати вредност (цена) роба и услуга јер, каже проф. Меисхнер, „тада *sovereign* (златна фунта) не би био новац већ златна полуга“ (стр. 223 приказа). Ова примедба проф. *Meichsnera* се не може прихватити. Сви аутори који се баве монетарним правом узедује *савремене* новчане системе за новчану (рачунску, идеалну) јединицу, (на пример Ман Нусбаум (*Nussbaum*), Карбоније (*Carbonnier*) и др.). То је и само по себи разумљиво јер се у савременом свету не може ни замислити новчани инструмент (новчаница или ковани новац) на коме не би била означена одређена новчана јединица (долар, динар, франак) земље која га је издала. Без такве ознаке он не би могао да испуњава улогу која му је у промету намењена. Ово гледишта заступа и проф. Ман када каже да „својство новца има покретна ствар која је деноминирана у односу на једну рачунску јединицу“. Треба с овим у вези истаћи да проф. Карбоније у *правном* одређивању новца ставља тежиште управо на ову „идеалну јединицу“ када каже: „Оно што некој ствари (металном комаду или папирном новцу) даје правни карактер новца, јесте чињеница да се прима у плаћању не за оно што она материјално представља него као еквивалент, део или умножак једне идеалне јединице. Ова идеална јединица је основа монетарног система“.⁽³⁾

Б. Даље ми проф. *Meichsner* замера што сам у дефиницију новца унео елемент платежне моћи рекавши да новац „мора имати у називу означену платежну моћ“, те, у вези с тим каже да „ни на једном новцу није у називу означена платежна моћ“. Мора да је овде у питању забуда или термилошко неслагање. Ја сматрам да се платежна моћ новца изражава у броју новчаних јединица које он представља и то мора бити на сваком новчаном инструменту означено. Једна новчаница од 500 динара има управо толику платежну моћ, а то значи да ће се том и таквом новчаницом моћи исплатити дуг од 500 динара. То је сасвим јасно и неспорно. Оно што није и не може бити означено на новчаном инструменту то је његова куповна моћ, и вероватно је проф. *Meichsner* на то мислио када је рекао да „ни на једном новцу није у називу означена платежна моћ.“ И ова примедба проф. *Meichsnera* је дакле неоснована.

Ц. Проф. *Meichsner* сматра „да има новца с правног гледишта који није законско средство плаћања“, те би моје гледиште о новцу „у правном смислу“ и због тога било мањкаво, што сам у извођењу закључака из дефиниције новца рекао да новца у правном смислу нема „ако не врши функцију законског средства плаћања“ (стр. 43 моје књиге). Проф. *Meichsner*, у вези с тим наводи да „има новца, с правног гледишта који није законско средство плаћања а којим се могу правноваљано измиривати новчане обавезе. За такав се новац вели да им фидуциарни течај. И данас важи — каже проф. *Meichsner* изрека *»all legal tender is money, but not all money is legal tender«* па се, у вези са тим, а у прилог свог тврђења позива на Ман-а и Каро (*Carreau-a*) (стр. 232 приказа).

(2) „Својство новца, са гледишта права, треба приписати свим покретним стварима — каже Ман — које су, издате по правном овлашћењу и деноминиране у односу на једну рачунску јединицу, намењене да служе као опште средство размене у држави где су издате“. *F. A. Mann, The Legal Aspect of Money, ed. III, 1971, стр. 9.*

(3) *J. Carbonnier: Théorie des obligations, 1963, стр. 17; у истом смислу в. Mann, цит. дело, стр. 24.*

Мислим да проф. *Meichsner* грешни када сматра да новца, у *правном смислу* може бити и онда када нека ствар, која у промету служи као средство размене „не врши функцију законског средства плаћања” тј. не може бити наметнута у испуњењу (плаћању) сваке новчане обавезе (дуга), без обзира на основ њеног настанка (куповина, зајам итд.). Многи аутори истичу управо овај елемент као једну од битних карактеристика правних функција новца, сматрајући правну обавезу повериоца да прими на име плаћања суму (збир) одређених новчаних инструмената битним састојком новца „у правном смислу” (нпр. Р. Саватије (*R. Savatier*), (4) Ј. Карбоније (*Carbonnier*), (5) Е. Жам (*E. James*). Тако овај последњи аутор, проф. Е. Жам (8) дефинише новац као „сваки ликвидни авоар (*avoir liquide*) који је законом или само обичајем добио привилегију да може бити *наметнут* (*imposé*) (подвукао В. К.) у плаћању сваке куповине или сваког дуга”. (7)

Каква је, у ствари, правна природа фидуцијарног новца о којем говори проф. *Meichsner* у доказ свог схватања? Шта тај „новац” правно представља? Првобитно, то су биле признанице или потврде о депонованом злату у банци (*certificats de dépôt*). Банка је њима потврђивала да је примила у депозит извесан износ металног новца. Те признанице су циркулисале у промету, јер је прималац знао да може у сваком тренутку презентирати банци ту потврду и за њу добити метални еквивалент испи-сан на признаници. Сасвим је јасно да су овде само златници новац и у економском и у правном погледу, а не и признанице — потврде о депонованом новцу. Касније (у 18, а нарочито у 19. веку) банке су почеле да издају новчанице без примања у депозит металног новца. Ове банкноте су биле пуштене у оптицај и пролазиле су у промету јер су њихови имаоци могли у сваком моменту да их замене за злато. Њихов оптицај није почивао на правној дужности да буду примљене на име плаћања, него на поверењу публике. Отуда им и назив „фидуцијарни новац” (*Fiducia* = поверење). Правно оне су представљале само тражбину према банци која их је издала на одређену количину металног новца и ништа више. То је била тражбина по виђењу и на доносиоца. Оне су, такође, могле бити, и примане су у промету, ако је са тиме био сагласан поверилац, на место стварног новца и, ако је то био случај, плаћање се вршило преносом све тражбине од дужника на повериоца. Али поверилац није био у правној обавези да уместо правог (металног) новца прими на име плаћања банкноте. Он је могао то да одбије без икаквих штетних последица по себе. *Новац и у економском и у правном смислу је остао метални (златни) новац.*

Тек када је новчаница — банкнота признато својство законског средства плаћања, када је она добила „законски тецај” мења се квалитативно њен правни статус: од потраживања према банци она постаје новац у правном смислу који може бити, као такав, *наметнут* у плаћању; поверилац је дужан да га прими, а ако би одбио трпеће штетне правне последице које из тога произлазе (доцња итд.). Сам дужник ће, пак, моћи да се ослободи обавезе полагањем дугованог износа код суда. Овак-ва је правна ситуација повериоца и дужника независно да ли је новчаница — банкнота конвертибилна у злато или није: у оба случаја је она, са гледишта права, новац. Како то да проф. *Meichsner*у нису јасне ове просте и једноставне ствари?!

(4) *La théorie der obligations*, (1974) стр. 106. и сл.

(5) Цит. дело стр. 22 и сл.

(6) В. *Encyclopedia universalis*, вол. XI под »Monnaie« стр. 268. Dr Eisner, В. такође сматра да се „новчанице и банкноте” могу сматрати „правним новцем, ако за њих вреди признана дужност примања по номиналној вриједности (тзв. признани тецај)”, *Међународно приватно право*, I, (1953), стр. 242.

(7) *Encyclopedia universalis*, вол. XI, стр. 268.

Не помаже проф. *Meichsneri* ни позивање на Ф. А. Ман-а а и Д. Кароа. Истина је да проф. Ман — на једном месту каже да сваки новац није законски новац, али сваки законски новац је новац”, (6) али се ова његова тврдња не односи на фидуциарни новац који нема законски течај, као што то проф. *Meichsner* хоће да прикаже. Она се односи на статус страног новца и страних новчаних обавеза у енглеском праву. Ман у вези с тим каже да страни новац (страно законско средство плаћања) није законски новац у Великој Британији, али да то може постати „наредбом краља” (*by the King's Proclamation*). (9) Очигледно је да је проф. *Meichsner* хтео ово да прећути. Очигледно је исто тако да су — супротно оном што жели да докаже проф. *Meichsner*, за Ман-а *legal money* („законски новац”) и *lawful money* (10) (законити новац) изрази који означавају, углавном, исти појам. Треба истаћи још и то да наведена два писца на које се позива проф. *Meichsner* сматрају „законитим новцем” (*lawfull money*) (Ман) одн. „новцем у правном смислу” (Каро) и новац побуњеника, на територији коју они држе, као и новац издат од војних окупационих снага, управо због тога што је тај новац наметнут у плаћању, што је примање тог новца правна дужност, што тај новац, као што сам ја рекао врши функцију законског средства плаћања. (11) Извесно је, дакле, да су, у погледу нужности постојања „законског течаја”, одн. елемента „наметања” за квалификацију новца „у правном смислу”, схватања Ман-а и Каро-а блиска, ако не истоветна са мојим схватањима изнетим у дефиницији новца „у правном смислу и у консенквенцама које произлазе из те дефиниције”. (12)

2) Толико у погледу примедба проф. *Meichsnera* на моју дефиницију новца у правном смислу. Али, се проф. *Meichsner* не задржава на томе. Он критикује све и свашта и то морам рећи врло несистематично и несрећено, рекло би се, све што му падне на памет, упуштајући се врло самоуверено у дискусију о питањима која му очигледно нису добро позната и која се налазе ван сфере његовог научног или стручног опредељења.

А. Тако проф. *Meichsner*, на једну моју примедбу да се новцем као „инструментом вредновања” могу проценити тј. дати им новчани израз сва добра која такав новчани израз немају, а то значи сва добра осим самог новца (новчаних инструмената) и новчаних тражбина (стр. 4 моје књиге). Ја сам овде рекао једну опште познату ствар која се може наћи у курсевима облигационог права у којима се расправља о новцу као инструменту вредновања (евалуације). В. нпр. Карболије цит. дело, стр. 26. (*La monnaie comme instrument d'evaluation*). Међутим, проф. *Meichsner*, у настојању да оспори све шта ја кажем „критикује” и ову моју поставку, уз примедбу „да један правник то не би смео тврдити” (стр. 232. претпоследњи пасус (приказа). Морам рећи да „један правник” не би смео тврдити супротно. Примедба проф. *Meichsnera* да се и „новчане тражбине процењују по бонитету и у стечају и принудном поравнању ван стечаја” показује само да проф. *Meichsner* брка две сасвим различите ствари: процену вредности добара у новцу и наплативост новчане тражбине — могућност или немогућност да је поверилац наплати у целини од ду-

(8) F. A. Mann, цит. дело, стр. 174 »For not all money is legal tender, but all legal tender is money«.

(9) Исто.

(10) В. Mann, цит. дело стр. 174. То произилази из чињенице да овај писац прво каже да „страни новац није законски новац (legal tender) осим по одлуци (прокламацији) краља”, а затим мало ниже у истом пасусу говори о једном конкретном случају (Wade's case) каже да је „дуг могао бити испуњен плаћањем извесног износа шпанских „силвера” или француских круна који су учињени „законским новцем” (lawful money) Енглеске прокламацијом”.

(11) Mann, цит. дело, стр. 19 и даље; Carreau, цит. дело, стр. 32. и даље.

(12) Стр. 43. моје књиге; Mann, стр. 174. и 39; Carreau, стр. 30. и 32—33.

жника (бонитет). То је питање солвентности или инсолвентности дужника, а не процена „добара“ — изражавање њихове вредности у новцу. Новчане јединице — предмет новчане тражбине не могу се процењивати истим новчаним јединицама које нису предмет новчане тражбине. Менсура та су сва друга добра (ствари) осим самог новца одн. новчаних јединица које су менсура (као што на другом месту и у другом контексту каже и сам проф. *Meichsner*) (стр. 227. приказа).

Ове елементарне ствари морао би познавати свако ко има претензију да се упушта у дискусију о правним особинама новца, посебно о новцу као инструменту вредновања.

Б. Критика „по сваку цену“ доводи проф. *Meichsnera* и до других грубих грешака. У одељку о особинама новца ја сам рекао да је новац, као покретна телесна ствар, прво потрошна ствар која се троши првом употребом и то не у материјалном него у правном смислу (отуђењем у сврху плаћања) и да су новчани инструменти — било да је реч о металном новцу или о новчаницама — ствари изразито замениве — да је та заменивост апсолутна (иде много даље од заменивости других ствари); она постоји између свих новчаних инструмената, без обзира на њихову материјалну хетерогеност; она постоји и између новчаних инструмената и свих других ствари јер су ове процењиве у новцу који их може, ако је то потребно заменити у испуњењу обавеза. (стр. 5—6 моје књиге).

Ово је излагање, мислим, сасвим јасно и од свих аутора који се баве овом проблематиком у овој или оној форми прихваћено. Проф. *Meichsner*, међутим, примећује да „није у питању заменивост са свим осталим стварима“, јер да „такву заменивост могу у извесним случајевима имати и остале ствари (на пример код *datio in solutum*, код *noxae datio*)“ (стр. 224 приказа трећи пасус одозго). Нико не негира да има и других заменивих ствари, али се не може оспоравати, као што то покушава да учини проф. *Meichsner* да постоји заменивост између новчаних инструмената и свих осталих ствари „у том смислу што их новац може у крајњој анализи све заменити“. (Карбоније). Примери које наводи проф. *Meichsner* да би побио ову тврдњу немају, морам рећи никакве везе са овим питањем. *Datio in solutum* је споразумна измена предмета испуњења, при чему оно што се даје или чини на место договореног, не мора бити ствар одређена по роду. Поготово нема никакве везе са *noxae deditio (a ne datio)* — једним институтом римског права по коме је господар могао, за штету коју је причинило лице *alieni juris* или роб, или платити новчану казну или предати деликвента оштећеном (*in mancipium* односно својину). За показивање правне ерудације није довољно навођење института римског права који немају везе са предметом дискусије! Иначе је то ништа друго него „бацање пращине у очи“!

Б. Даље ме проф. *Meichsner* „критикује“ што употребљавам реч „титулар“ јер „за субјекта неког облигационог односа у правном језику није уобичајена употреба те речи“ (стр. 232) па нас, позивајући се на Литреа (*Littré-a*) поучава да „титулар означаје онога који има само наслов и достојанство неког звања или положаја без овлашћења да то знање извршава или да се бенефицијама положаја користи“ (стр. 232). Морам рећи да је проф. *Meichsner* и овде у заблуди, јер је употреба термина „титулар“ у праву многострана. Тако се уопште за носиоца или имаоца неког права каже „титулар права“ (стварног, грађбеног) (*titulaire d'un droit; Inhaber eines Rechts*); за власника или држаоца обвезнице каже се такође, „титулар обвезнице“; такође се за имаоца рачуна у банци, — што би проф. *Meichsner* као дугогодишњи банкарски службеник морао знати — каже „титулар рачуна“ (*titulaire du compte; Kontoinhaber*). Има и других примера употребе ове речи у правном језику ⁽¹³⁾.

(13) М. Doucet, »Wörterbuch der deutschen und französischen Rechtsprache« (1963) код »Inhaber« (176) и „Конто“ (198). У француском правном језику се реч »titulaire« употребљава и у другим случајевима: нпр. »titulaire de l'autorisation«; »titulaire du billet«; »titulaire d'un diplôme« итд.

С. Када је већ реч о правној терминологији, осврнимо се и на примедбе проф. *Meichsnera* о употреби термина „валута вредновања“ уместо, како он каже „устаљеног појма — обрачунске валуте“ (стр. 232 приказа). И овде проф. *Meichsner* показује да му правна терминологија није јака страна! Проф. *Meichsner* не би учинио горњу примедбу да је прочитао шта сам ја рекао о овоме питању на страни 136. и сл. и на страни 234. и 236. моје књиге. И не само ја, него и други аутори који су се бавили питањем новчаних обавеза изражених у страниј валути (клаузулама стране валуте). Тада би проф. *Meichsner* могао утврдити да у овим случајевима валута у којој је изражена обавеза често није идентична са валутом у којој се врши плаћање. Валута у којој је изражена обавеза меродавна је за одређивање вредности (обима) новчане обавезе (дуга) и назива се према терминологији усвојеној у међународном приватном праву „валутом уговора“ или „валутом дуга“ (или валутом цене ако је у питању купопродајни уговор). За ову се валуту каже да је *in obligatione*. Валута у којој се врши плаћање се назива „валутом плаћања“, та валута је *in solutione* и односи се на начин, модалитете, инструменте којим се дуг измирује. Ја сам ову традиционалну терминологију измению толико што сам валуту у којој је изражена обавеза назвао „валутом вредновања“ јер овај апстрактни назив обухвата све случајеве када се у новцу изражава вредност обавезе без обзира на специфичност конкретног односа у којем новац треба да изврши ову своју функцију. А када узимамо у обзир специфичност конкретног односа, онда валуту вредновања можемо назвати устаљеним терминима: валутом уговора, валутом дуга, валутом накнаде итд. Што се тиче појма „обрачунске валуте“ тај назив је у нас у употреби за означавање клириншке валуте — валуте у којој ће клириншки рачун бити вођен (нпр. обрачунски долар као клириншка валута). Клириншка валута може, али не мора бити валута уговора у обавезама које се плаћају путем клиринга. О овим питањима сам детаљно расправљао у одељку моје књиге који носи назив: „Међународно плаћање кроз клиринг и новчане флукуације“. Чудно је да проф. *Meichsner* нису позната ова елементарна термиолошка разликовања, без којих се не може ни замислити дискусија о питањима новчаних обавеза изражених у страниј валути?!

А. Утолико је чудније да проф. *Meichsner* дели лекције, па ми чак замера и то да нигде не спомињем „солуторну или либераторну моћ новца“ него „то правно својство новца лаички описујем“ као да књигу није писао правник“ (стр. 232, приказа). Мора да проф. *Meichsner* има о себи изванредно високо мишљење када узима себи слободу да о другима на овај начин говори. При томе он очигледно заборавља да је свим неважно шта неки човек о себи мисли и да тиме он не само не стиче ауторитет код других, него управо обрнуто. Што се тиче мене не пада ми заиста ни на крај памети да употребим такав рогобатан термин као што је „солуторна моћ“ јер је он потпуно језички неприхватљив, а о „либераторној моћи“ могу рећи да тај израз понегде употребим када то сматрам прикладним, додуше у форми „ослобађајућа моћ“ или „ослобађајући дејство“, а понегде се као и други писци служим описивањем и то чиним намерно доста често, јер желим да моје излагање буде што јасније и приступачније. Ево, уосталом, тог мојег „лаичког“ излагања, на које је вероватно мислио проф. *Meichsner*: „када новац добије својство законског средства плаћања... то с једне стране значи да на повериоца пада законска дужност да прими одређене новчане инструменте у испуњењу новчане обавезе, а с друге стране да дужник стиче право да тим новчаним инструментима исплати свој дуг...“ Не мањи је „лаик“ нпр. проф. Јозеф Есер (*Joseph Esser*) када каже да се прописима одређују „законска средства плаћања“ тј. „новчани знаци који по закону морају бити примљени од стране сваког повериоца новчаног дуга у доминалној вредности, ако не жели да западне у поверилачку доцњу“ (14).

(14) *Schuldrecht*, 2. издање (1960), стр. 150 in fine.

Шта ће проф. Есеру толике непотребне речи када се све то може изразити у две реченице: „солуторна” или „либераторна” моћ?

3) Настављајући своју „критику” првог дела моје књиге, проф. Meichsner каже да „ни при третирању монетарних теорија” нисам имао „много среће”. Та примедба се односи на моје приказивање Кнапове државне теорије новца коју сам ја према проф. Meichsnerу „или погрешно приказао или уопште нисам схватио”. Ово због тога што сам рекао да према државној теорији новца његова вредност није детерминисана вредношћу племенитог метала коју он садржи (као што су тврдили металисти) него његова вредност „тј. куповна и платежна моћ потиче од државе која новац ствара” (стр. 28. моје књиге). Ово гледиште произилази из поставке присталица државне теорије новца да је ирелевантно од цена је новац направљен, — те да оно што једну ствар чини новцем није материја од које је сачињен, него факат да га је држава као суверен у монетарним стварима таквим прогласила. Према томе, то може бити метал или папир, свеједно је. Његова вредност потиче од оног које новац стварно, од државе — правног поретка. Ако новац било директно или индиректно не добива своју вредност (која се изражава у куповној снази) од племенитог метала, онда се порекло те моћи новца налази где друго него у ауторитету државе која новац ствара. Мислим да ово логички произлази из Кнапове државне теорије новца и да оно није у супротности са Кнаповом дефиницијом новца као »chartales Zahlungsmittel«

На сличан начин резонују и други аутори. Тако нпр. аутор студије о новцу у Енциклопедији Лексикографског завода (Т. 5, под „Новац”), говорећи о номиналистичкој теорији новца коју је, како каже „најпотпуније развио J. Steuart, а особито се за њу залагао немачки теоретичар Кларр”, каже да, по мишљењу присталица све теорије „новчана јединица не представља становити дио новчане робе, већ је апстрактна рачунска јединица”, лишена сваке материјалне садржине. „Стога — истиче овај аутор — куповна и платежна снага новца не овиси о вриједностима племенитог метала, него их одређује држава” (15). Један други наш аутор, др Јоже Руес каже да је „номиналистички правац добио своју специфичну форму у Кнаповој државној теорији новца” по којој „будући да новац сам по себи нема вредности, новцу његову стварну вредност даје држава својим ауторитетом” и по којој је „новац ствар правног поретка” (16). До различитих тумачења Кнапове државне теорије новца долази због тога што је она, како каже Карбоније »trop soaveant abstruse« (цит. дело, стр. 32).

4) Неумесна је и примедба проф. Meichsnerа о жиралном (скриптуралном) новцу, а, наиме, да је требало обрадити у мојој књизи и то питање. Из моје дефиниције новца „у правном смислу” произишао је закључак да није новац у правном смислу нешто што није у телесном облику изражено, него нпр. само у рачунском као „отписивање са” и „уписивање” на рачун”. А то значи да тзв. жирални новац није новац у правном смислу речи (стр. 41. и 43. моје књиге). С обзиром на то, правна питања која се у вези са жиралним новцем постављају не спадају у област монетарног права, него се изучавају у банкарском праву (16a), па им према томе није ни било места у мојој књизи. Оно што сам рекао у две-три реченице казао сам само са циљем да прецизирам и објасним због чега се жирални новац не може сматрати новцем (новчаним инструментом). Због тога ћу морати у овој ствари оставити проф. Meichsnerа да дискутује „сам са собом”, а уколико га интересује шта ја о томе мислим, дозвољавам себи да га упутим на једну другу моју књигу, која, између осталог и о том питању расправља (др Врлета Круљ: Инстру-

(15) Стр. 448, Т. В. Енциклопедије Лек. зав.

(16) Економски лексикон, Београд, 1975. под „теорија новца”, стр. 824.

(16a) V. Gavalda — Stoufflet: Droit de la Banque, Paris, 1974, стр. 425 и сл. (Les comptes en Banque).

менти плаћања у савременом промету (вирман, чек, компензација), Београд 1975).

5) Проф. Meichsner ми упућује затим и цео низ примедба техничког и рачунског карактера. Иако нисам још све преконтролисао могао сам по првом прегледу установити да је знатан број тих примедба неоснован. Навешћу неколико случајева.

А. Проф. Meichsner ми приговара да сам погрешно навео да је у САД новчаницама признат статус законског средства плаћања године 1933, тако да је од тада и у тој земљи могло бити извршено плаћање како у металном новцу тако и у новчаницама. Проф. Meichsner каже да је то нетачно јер је „једновремено била не само укинута конвертибилност већ и забрањено свако плаћање у злату па чак и конфисковано све злато...“ (стр. 229. приказа). О овој забрани и ја говорим детаљније на другом месту (в. стр. 13. и стр. 78. моје књиге). Међутим, моја тврђња о признању новчаницама статуса законског средства плаћања није у супротности са овим тренутним мерама у САД, усмереним на успостављање стабилности поремећене светском економском кризом. У то се проф. Meichsner могао уверити да је погледао садржину америчке »Joint Resolution« од 5. јуна 1933. коју ја цитирам *in extenso* на стр. 78. моје књиге (фуснота 28). Том одауком су — као што је познато — укинуте све златне клаузуле у обавезама које гласе на доларе САД и прописано да ће такве обавезе, било да су настале у прошлости или које буду у будуће настајале, „бити испуњене плаћањем долар за долар у оном кованом или папирном новцу (подвукао В.К.) који у време плаћања буде законско средство плаћања (подвукао В. К.) за јавне или приватне дугове“. Управо на основу ове одређе Joint Resolution од 1933, ја сам рекао да су у САД новчанице као законско средство плаћања изједначене са металним новцем, те је горња примедба проф. Meichsnera, била неумесна.

Б. Проф. Meichsner даље примећује да ми наводно није тачна рачуница о паритету Жерминалног одн. Поенкаревог франка према злату (стр. 230). приказа). Он то тако наводи као да сам ја сам вршио неке обрачуне и прерачунавања или просто цифре измишљао. У ствари, податке о томе сам узео из књиге »Influence de la dégréciation monétaire sur la vie juridique privée« (Paris, 1961) у којој је, између осталих, објављена и студија Doucet, Jean-Paul-a под насловом »Le franc du 8 mars 1803 au 27 decembre 1958«. У тој студији се налази дефиниција франка из Закона од 7. жерминала године XI, а која гласи »Cinque grammes d'argent au titre 9/10 de fin constituent l'unité monétaire qui conserve le nom de franc«. Јединица је, каже се даље у студији Дусеа на првом месту везана за сребро, али је исто тако била везана и за злато, према релацији између два метала од 15 1/2 према 1. (стр. 10). Затим су у форми табеле дати подаци о златном паритету франка од франка жерминала (8. марта 1803) и франка Поенкареа (25. јуни 1928) до франка Пинеа (Pinau-a) (27. децембра 1958). Према тој табели франак жерминала садржи 290 мг. финог злата, а франак Поенкареа 59 мг финог злата (стр. 24). Исти подаци су дати и на другом месту студије. По извршеној девалвацији од стране владе Поенкаре-а „франак је — каже се у студији Дусеа — сачувао своје име, али је изгубио четири петине своје стварне вредности, од 290 мг. финог злата он прелази на 59 мг.“ (стр. 15).

За франак Поенкаре се наводи и друга цифра за његову златну садржину, 65,5 мг. злата, а за франак жерминал 322,58 мг. злата. Ту није у питању чисто злато, него злато 9/10 финоће (в. чл. 2 француског закона од 25. јуна 1928. г.). Ја се нисам послужио овим цифрама у којима се изражава француски степен финоће, јер сам хтео да утврдим проценат девалвације франка изражен у чистом злату. Према томе, никакве контрадикције у моме тексту нема.

Ц. Што се тиче златног паритета фунте — у 17. и 18. веку навод да је њена златна вредност изражена у односу 3 фунте, 17 шилинга и 10 1/2 пенија за једну унцу финог злата узео сам из књиге проф. Мана (17)

(17) Mann, цит. дело, стр. 33.

па би требало да проф. Meichsner расправи ову ствар претходно са овим чувеним светским стручњаком за монетарна питања.

Д. Податке о девалвацији долара 1934. (страна 22. моје књиге) узео сам из књиге Нусбаума, али је штампарском грешком уместо „на“ одштампано је „за 59,06% ранијег паритета“ дошло до погрешне цифре. Да је у питању штампарска грешка произилази из чињенице да су у даљем тексту дати тачни подаци, као што су тачни подаци изнети и на стр. 15. моје књиге.

Е. Назив „хромом златно важење“ за важење „златних полуга“ није са моје стране грешка нити сам ја, како каже проф. Meichsner, побркао појмове. Тај израз сам ја употребио као метафору којом је требало изразити слабости тог новог златног важења, при чему нисам ни знао да је Ј. Маршал (J. Marchal) назвао „хромим биметализмом“ биметализам по обустављању слободног кретања сребрног новца. Уосталом, оба назива могу један поред другог опстати.

Ф. Неумесна је, такође, примедба проф. Meichsnerа да сам ја на стр. 13. моје књиге рекао да је „важење златних девиза уведено после првог светског рата“ први пут (страна 229. приказа). Ја сам рекао да је извршен број земаља покушао да изврши стабилизацију путем увођења „важења златних девиза и да је оно „било уведено после I светског рата у великом броју земаља“ (Италији, Немачкој и другим земаљама централне Европе). Нисам навео да је ово раније постојало у Индији, Русији итд. јер се тај моменат није уклапао у контекст оног што сам хтео да кажем те нисам хтео да непотребним наводима оптерећујем текст. И друге примедбе ове врсте су већином нетачне, вештачке и натегнуте, али је простор сувише мали да бих то све могао и да документујем.

Г. Коначно, што се тиче језика мислим да се сваком аутору који доста пише могу учинити реће или мање језичке примедбе: у погледу употребљених термина, стила итд. Али сваки који чини такве примедбе треба то да чини са пуном одговорношћу, и да води рачуна о општем језичком нивоу и стандарду аутора итд. Исто тако критичар мора да пази и на свој сопствени језик, иначе би му се могло замерити да види „трун у туђем оку, а не види брвно у сопственом“.

О свему овом, међутим, проф. Meichsner као да није водио рачуна, него и о питањима језика, као и у питањима права суверено дели лекције и о стварима за које се у најмању руку може рећи да није компетентан.

Он је, по мом уверењу, морао претходно да расправи извесне ствари са лингвистима из Правописне комисије која је израдила и у издању Матице српске и Матице хрватске објавила „Правопис српско-хрватског књижевног језика“ (1960). Тако ми проф. Meichsner приговара што сам употребио реч „закономеран“, а тај је израз прихваћен као књижеван у Правописном речнику које је уз Правопис био објављен. Игнорисање поменутог Правописног речника довело је до тога да проф. Meichsner употребљава израз „етимологијски“ (стр. 225) уместо уобичајено „етимолошки“ како се у поменутом Правописном речнику препоручује.

Проф. Meichsner се „узбудио“ што сам употребио реч „роба“ у плуралу, а у питању је реч која је по његовом мишљењу *singularia tantum*. Међутим је познато да се у нашем савременом језику и, колико знам, без изузетка у нашој марксистичкој економској литератури реч роба „употребљава у множини (робе). Тако нпр. проф. др Вашић каже да „...Маркс своди све робе на само једино њихово својство...“; Б. Сабљић наводи да „...производи рада постају робе...“ а проф. др Жарковић да је „...вредност само израз прометних пропорција роба...“ (све подвукао В.К.) (В. Економски лексикон, стр. 1187, 1483, 1484). Нисам језички стручњак да би о овом питању могао мериторно расправ-

љати, али сматрам да је оваква употреба ове речи у савременом животу оправдана с обзиром на огромне квантитативне и квалитативне разлике између производа људског рада намењених тржишту — разлике које у пољопривредној ери нису постојале. Чини се да проф. Meichsner сматра да је на језичном подручју остало све исто како је било пре не знам колико деценија када је похаћало средњу школу? Тешко је прихватити да су толики економски стручњаци који расправљају у роби и робној производњи у заблуди и да погрешно употребљавају ову реч.

Да би поткрепио свој став о погрешности употребе речи „фино злато“, „финоћа племенитих метала“, проф. Meichsner се позива и на Вука који је, већ у свом Рјечнику употребио реч „чисто злато“ — „чистота злата“. Погледао сам Вуков Рјечник из 1852. (II издање); из 1898. (III издање); 1935. (IV издање) али сам узалуд тражио ове изразе; о томе у Вука нема ни речи. Недопустиво је и нелојално ако не и нешто много горе нетачно се позивати на ауторитете да би се сопствена теза доказала. Треба, међутим, приметити да се у нашој стручној литератури употребљавају оба израза — и „финоћа“ и „чистоћа“. Проф. Meichsner може то тврдити увидом у „Економски лексикон“ („Племенити метали“) или у „Енциклопедију Лексикографског завода“ („Новац“).

У светлости изложеног треба оценити и увредљиву и натегнуту емфазу коју проф. Meichsner упућује на моју адресу: „Зар један професор коме је српскохрватски матерњи језик сме употребљавати реч роба у плуралу, зар он не зна да се у нас за злато без легуре вели чисто злато...“ као и његово често позивање на Вука (стр. 232. приказа). Уз то још треба напоменути да би се у целини сагледао „језични формат“ проф. Meichsnerа да његов текст који је додуше неубичајено велики за приказ само малог дела једне књиге, али је објективно мали, садржи подоста германизама, као нпр. „само тако дуго док“ (немачко „so lange...“) уместо нашег израза „све дотле док“ и цео низ рогобатних или непотребних страних речи као што су: „етимологски“; „карталност“; „принцип се тиме само „систира“ (од немачког глагола sistieren)“; „курантни новац“; „солуторно“ и још подоста другог! Вук би се, да је којом срећом жив, морао одрећи оваквих „вуковаца“!

II

Као што сам у почетку рекао, критика проф. Meichsner-а је ограничена на први део моје књиге (43 стране). Ван тога, проф. Meichsner ми упућује у суштини само две примедбе: једна се односи на номиналистичко начело (стр. 226. приказа); друга на дефиницију заштитне клаузуле (стр. 227—8. приказа).

1. У одељку о монетарном номинализму ја сам у својој књизи обрадио неколико питања следећим редом: појам номинализма, предмет новчане обавезе, номинализам у позитивним правима, правна природа начела номинализма и начело номинализма у међународном приватном праву.

Из примедба које ми упућује проф. Meichsner у вези са монетарним номинализмом произлази да се он, углавном, слаже са оним што сам изложио, али ипак из оног што је рекао произлази да између схватања које заступамо постоје значајне разлике, које су настале из различитих полазних позиција. Тако проф. Meichsner каже да је номинализму „корен у осамостаљењу новчане јединице које је ишло у корак с дематеријализацијом новца...“ и да је „новчана јединица“ као „социјална појава производ психологије масе који је настао на основу тога што је новац ex definitione менсура док су све остале ствари менсурата...“ (стр. 227. приказа). Ово схватање проф. Meichsner-а показује да је проф. Meichsner присталица бар у неким њеним аспектима — психо-социолошке теорије новца коју заговарају многи савремени економисти, а прихватају је и правници који се залажу за јединствени концепт новца који

би важио како у економији тако и у праву (в. стр. 29. и сл. моје књиге). У ствари, горње излагање проф. Meichsnera је готово идентично са ставом једног од истакнутих присталица психо-социолошке теорије новца, професора А. Нусбаум-а који, говорећи о новчаној одн. идеалној јединици каже да је она „производ процеса социјалне психологије“ (18).

Моја се схватања дубоко разликују од изложених гледишта проф. Meichsnera. До правог, научног објашњења постанка новчане (идеалне, рачунске) јединице може се доћи само путем анализе економско-друштвених односа робне производње који су условили настанак новца и његово преображавање током историјског развоја све до његовог одвајања од материјалног супстрата. Ја сам такву анализу покушао извршити у одељку о новчаној јединици мере (стр. 7—10 моје књиге) и у одељку о „правном концепту новца“ (новац-ствар *sui generis*) (стр. 38—40. моје књиге). Ту сам изложио како се новчана јединица првобитно изједначавала са одређеном тежинском количином племенитог метала и да је она практично егзистирала односно била инкорпорисана у тај метал као новчани инструмент. У тој фази је новчана јединица имала реалан карактер јер се сваки обрачун помоћу ње сводио на одређену количину племенитог метала, у којем је она била отеловљена. У току даљег економско-друштвеног развоја дошло је до одвајања новчаних система од племенитог метала, тако да је новчана јединица на којој су они почивали све више губила реалан карактер, као одређена количина (тежина) новчане робе и претварала се од реалне у идеалну новчану јединицу. У питању је један процес преображаја из једног стања у друго тако да се елементи „реалног“ у „идеалном“ одржавају у оној мери у којој се новчана јединица може „у крајњој линији“ претворити у племенити метал. Није према томе новчана јединица никакав „производ психологије масе“ као што тврди заједно са другим поборницима психо-социолошког схватања проф. Meichsner, него је она резултат једног дуготрајног економско-социјалног и класног процеса и развоја. То је потребно рећи управо због исправног правног осветљавања феномена новца и због тога је, у најмању руку, неумесна примедба проф. Meichsnera да се „аутор (тј. моја маленкост) често губи у сувишним историјским, монетарно-политичким, економским па и идеолошким разматрањима“ (стр. 231. приказа).

Није проф. Meichsner схватио ни грађанскоправну концепцију номинализма коју је ја заступам. Он нпр. каже да се „номиналистичко начело заснива на самој дефиницији наше новчане јединице“ (стр. 227. приказа) што може довести до погрешних схватања и третирања номинализма као јавноправне норме (која као таква има императиван карактер) ако се при томе не истакне да је то начело изражено у грађанско-правној норми по којој је дужник „када обавеза има за предмет своту новца дужан исплатити исти број новчаних јединица без обзира да ли је њихова куповна моћ у међувремену порасла или опаа“ (в. чл. 316. Скице за законик о облигацијама и уговорима проф. Мих. Константиновића и чл. 374. Нацрта закона о облигацијама и уговорима) и да та норма проистиче из поставке да је предмет новчане обавезе одређена сума (збир) новчаних јединица, а не куповна снага коју оне у себи садрже.

Исто се може речн и за гледиште проф. Meichsnera о питању императивности онд. диспозитивности правила о номиналној вредности новца. Да ли је у конкретном правном систему номинализам принудно-правна (когента) или диспозитивна норма утврђује се из правних правила која тај систем о томе садржи. О томе питању се расправља опширно у мојој књизи у одељку „Златне клаузуле под режимом принудног течаја папирног новца“ (стр. 80. и даље моје књиге).

(18) Nussbaum: Money in law, стр. 18.

Грабанскоправном нормом о монетарном номинализму се регулишу односи између правних субјеката међу којима се заснивају новчане обавезе. У једним системима они од те норме не могу одступити, у другим могу, уношењем у уговор тзв. заштитних (златних, валутних, робних) клаузула. У првом случају норма о номинализму је императивна, у другом је диспозитивна. За проф. Meichsnera, међутим, номинализам је диспозитиван зато што је у питању „правни принцип“. Цитирајући једно дело из правне филозофије да „правни принципи дају смернице по којима се може управљати онај који из »*regum potitia*« има да донесе одлуку” (Henkel, *Einführung in die Rechtsphilosophie*, 1964, стр. 69), проф. Meichsner закључује: „Према томе, правни принципи су диспозитивног карактера” (стр. 227. приказа).

Проф. Meichsner очигледно није разумео аутора кога је цитирао па је и погрешне закључке из тог цитата извукао. У наведеном цитату је, колико изгледа, реч о смерницама садржаним у правним принципима по којима може поступати суд или неки други орган који треба да донесе конкретну одлуку, а не о принудном или диспозитивном карактеру норми грабанског права међу које спада и правило о монетарном номинализму.

Ништа добро се не може рећи ни за примедбе проф. Meichsnera, када је реч о конкретним правилима о номинализму садржаним у нашем правном систему. Из анализе наших прописа (девизних) који регулишу материју заштитних клаузула ја сам — с обзиром на изречену забрану златних и валутних клаузула у обавезама израженим у динарима — закључно да је код нас „номиналистичко начело у закону одређеном обиму (забрана златне и валутне клаузуле) принудно-правна норма” (стр. 61. моје књиге). Ову моју тврдњу проф. Meichsner пропраћа примедбом да је у питању „погрешно образложење јер се у нас номиналистичко начело заснива на самој дефиницији новчане јединице” (стр. 227. приказа). Није овде реч ни о каквом „образложењу” него о једној неспорној констатацији; није реч ни о основу номиналистичког начела, него о томе да ли и у којој је мери правило о монетарном номинализму принудног или диспозитивног карактера.

2. Примедбе проф. Meichsnera на моју дефиницију заштитних клаузула, садржаном у трећем делу моје књиге који носи наслов: „Антиноминализам — валоризам” (стр. 49—189. моје књиге) су исто тако неприхватљиве. Те примедбе показују потпуно непознавање материје, тако да би се једва требало на њих осврнути. Тако проф. Meichsner тврди да је у мојој дефиницији „индексна клаузула” изостављена „вероватно због тога што се није могло рећи да се дужник обавезује да „плати у индексу” (стр. 228. приказа). Смешне ли тврдње која показује да проф. Meichsner уопште не зна шта је индексна клаузула!

Да би се схватила примедба проф. Meichsnera и дао одговор на њу, присиљен сам да цитирам дефиницију заштитне клаузуле из моје књиге. Ту се каже (стр. 74) да је то „одредба којом се дужник обавезује да плати новчану обавезу у злату (златницима) или у новчаним знацима одређеног новчаног система према вредности злата; у страниј валути или у новчаним знацима одређеног новчаног система према вредности (курсу) стране валуте; у роби или у новчаним знацима одређеног новчаног система према вредности робе”.

Последњи став наведене дефиниције: „у роби или у новчаним знацима... према вредности робе” сведочи да је обухваћена и индексна клаузула. Ја сам о томе опширно говорио у одељку књиге који носи наслов „Клаузуле плаћања у роби и према вредности робе” (стр. 170—179). Ту сам објаснио како и под којим околностима су настале индексне клаузуле и рекао да оне представљају „усавршени тип клаузуле према вредности робе, њен, на научној основи заснован технички модалитет” (стр. 172. моје књиге). То је познато сваком ко се бави питањима заштитних клаузула. Могао би се цитирати велики број аутора који то исто тврде. Наводим једног од њих (проф. Саватије. (Savatie) чије дело

нам је при руци. Говорећи о клаузули плаћања „према вредности робе“, Саватије каже да се ова клаузула „може усавршити узимајући, уместо цене једне дате робе, просек цена већег броја роба при чему је у тим случајевима најбоље користити индексе Националног института статистике“ (19). Морам да се извиним читаоцу што сам присиљен да докажем опште познате и елементарне ствари! Због тога се овде морам заставити.

Овим сам завршио свој одговор на приказ проф. Meichsnera који се, као што сам већ рекао, односи у ствари само на први део моје књиге који обухвата неколико десетина страна. И тај је приказ, с обзиром на ту околност врло велики обухватајући пуних дванаест страна ситног текста. Та величина је, међутим, омогућила да се сагледа и непознавање цивилноправне материје новца од стране проф. Meichsnera и његови погрешни ставови и погледи. Из величине приказа и употребљене апаратуре би се могло закључити да је проф. Meichsner сакупио материјал о правном дефинисању новца, али га није, као што је било замишљено употребио (за шта ја, заиста, не носим одговорност), те је уместо тога у некој срџби, која богзна одкуд да је дошла, написао приказ који је, не само неоснован него и сачињен са провидном намером и тенденциозан.

На крају сматрам за потребно да кажем да ме је више него зачудио начин, увредљиви тон и метод којим се проф. Meichsner послужио у својој „критици“ мог рада. Ако би га неко желео бар унеколико оправдати могао би поверовати да су му „подаци“ и „аргументи“ подметнути, а увредљиви тон богзна од куда инспирисан. Јер како иначе објаснити све оно што је написано и речено у „критици“. Но било овако или онако, цео тај посао не пристаје једном интелектуалцу, још мање ако је уз то професор универзитета у мировини кога онајвећма треба да краси уљудност, смиреност и мудрост.

Др Врлета Круљ

(19) Savatier, цит. дело, стр. 111.